

Järvafältets Fågelblad

1979 Årgång 14

Cirkel i Jok

JOK:s enkät "Vad vill Du ha ut av JOK?" visade bl.a. på ett intresse hos medlemmarna för naturvårdsarbete och en önskan att skaffa mer kunskap om naturvårdsfrågor. Detta har resulterat i en studiecirkel om skogsbruk-naturvård med specialinriktning på nedre Dalälvsområdet.

Cirkeln inleddes med en grundläggande del om skogsbruk, naturvård och konflikter mellan dessa. Därefter kommer en bit om hur skogsbruket ser på skogen. Sedan följer två avsnitt med direkt inriktning på naturvårdsfrågor vid nedre Dalälven. Exkursioner och inventeringar avslutar cirkeln.

Diskussionerna i cirkeln har hittills givit oss en skrämmande framtidsbild. Det moderna skogsbruket kommer att förvandla landskapet mer drastiskt än någonsin tidigare. De virkesäkrar som dagens skogsbruk skapar, kommer dessutom att kräva allt större insatser av göda-

ling, kemisk bekämpning av skadelsekter och lövly orv, för att behålla sin höga virkesproduktion även i framtiden.

En fråga av etisk-filosofisk karaktär är dock delvis obesvarad. Varför skall vi skydda en art från utrotning? Att vi skall skydda arter från utrotning har vi alla varit överens om. Men varför? En art som är nära att utrotas har i allmänhet inte någon ekologisk betydelse. Upplevs av ett fåtal. Ger ringa ekonomiskt utbyte mm. Ändå vill vi ha den kvar!

Vi tror att det behövs diskussion kring frågan, så att vi inte bara har känslomässiga argument och genom kompromisser drivs allt längre bort från rent etiska ståndpunkter.

Skriv gärna ner de argument Du har och skicka till JOK! Denna diskussion kommer att tas upp på klubbmöten.

Ronny Carlsson och Örjan Holm

Inventering på Järvafältet

Sollentuna Fältbiologer sökte 1976, med Tommy Löfgren som drivande kraft, anslag för en biologisk/ekologisk inventering av Sollentunas del av Järvafältet. Inventeringen kunde dock inte utföras förrän 1977, då fastighetsnämnden i Sollentuna beviljat anslag. Den omfattade då vegetationskartering, floristisk och ornitologisk inventering samt mer fragmentariska inventeringar av svamp, insekter, fladdermöss, kräldjur och groddjur. Inventeringsrapporten, som också blivit en ganska diger lunta, omfattar även naturtypsbeskrivningar och skötselplan. Denna artikel kommer till stor del att beröra den ornitologiska delen av inventeringen, som till övervägande del utförts av JOK:are.

Specialinventering och punkttaxering

Den ornitologiska inventeringen består av två delar.

Den första är en specialinventering med avseende på gemenskskogskrävande arter som rovfåglar, ugglor, hackspettar, skogshöns, skogsduva n.fl. Genom att inventera ett delområde vid fem olika tillfällen föreleder inventerarna samlad kunskap som möjligt om dessa arters förekomst och revir. Specialinventeringen genomfördes från mitten av mars till slutet av april.

Den andra delen av inventeringen består av en punkttaxering, som genomfördes mellan 15 maj och midnatt. Jag tänker inte gå in ytterligare på inventeringsteknik och tänkbara möjligheter att be-

handla material från punkttaxeringar, utan berätta något om inventeringsresultatet.

Inventeringsresultat

Den ornitologiska inventeringen visar att Järvafältet hyser en rik och skyddsvärd fågelfauna. Värdena från punkttaxeringen har jämförts med Landstingets punkttaxering och Svenska häckfågeltaxeringen, vilka kan sägas utgöra läns- resp. riksgenomsnitt. Antalet arter per punkt är 11,6 på Järvafältet mot 10 och 9 per punkt för läns- resp. riksgenomsnittet. Antalet individer per punkt är i stort sett lika med riks- och läns-genomsnitt - 17,9 på Järvo, 18 för länet och 17 för landet i helhet - trots att Järvainventeringen inte räknat in t.ex. skrättmåns och fiskmåns.

Fågelfaunan hyser även flera arter som är starkt missgynnade av det moderna skogsbruket. Så har t.ex. skogsduvan en mycket god stam och har efterhand som undersökningsresultatet växt fram börjat framstå som Järvaskogarnas verkliga klenod. Andra missgynnade arter är järpe, tretåig hackspett, mindre hackspett, nötkräka, stjärtnes och stenmück, vilka alla med största sannolikhet häckar årligen. Även den normalt störningskänsliga duvhäken häckar med två par, vilket måste betraktas som unikt med tanke på den omfattning som friluftslivet fått.

De ornitologiska värdena är givetvis intimt sammanhängande med vissa biotoper.

Utsikt mot Ärvinge och Granby gårdar 1969.

Här följer några faktorer som särskilt gynnar ett rikt fågelliv.

Det äldre odlingslandskapet innehåller många skiftande naturtyper. Småre åkrar och ångar, med lövrika holmar och bryn, bryts mellan och flikar in i större

skogspartier. Odlingslandskapet utgör fôrageringsbiotop för ett flertal skogslivande fågelarter, bl.a. rovfåglar. Gårdarna har ofta en rik fauna, speciellt om det finns vildvass, trädgårdar. Brytningen mellan odlad mark och skog är ofta fågelrik. En tredjedel av de

Utsikt mot Ärvinge och Granby gårdar 1979.

bästa punkterna i punktmarkeringsplanen ligger i eller intill skogsbryn. De bästa skogsbrynen är de med stort lövinslag, intilliggande gemenslag eller stråskog.

Skogarna är liksom mycket skiftande. Oftarens stora skogspartier fått ut-

vecklas fritt under militärepokan, har de blivit olikåldriga med god trädslagblandning och stort inslag av döda och döende träd. På Järvaområdet finns de flesta mellansvenska skogstyperna representerade, från "pelarsalstallskog" till ek- och kånallundar.

Våtmarker: Alla typer av våtmarker; sjöstränder, sankningar runt sjöar, ångskärr och skogsskärr, bygger vanligen en rikare fågelfauna än omgivande naturtyper. Denna undersökning redovisar främst skogsskärrarna. Hela 41 % av de bästa punkterna vid punkttaxeringen ligger i eller invid skogsskärr, vilket klart pekar på dessas utomordentligt stora betydelse för faunan.

Skötselplan

Skötseln av Järvafältets natur bör ha följande inriktningar:

- Intakta och värdefulla naturtyper skyddas och bevaras.
- Naturtyper som håller på att förstöras genom missriktad eller utebliven skötsel, restaureras.
- Ointressanta naturtyper styrs genom målinriktad markanvändning mot vackrare och mer intressanta.

Några av de viktigaste åtgärderna för att fylla dessa målsättningar är:

- De gamla skogarna lämnas i huvudsak att utvecklas fritt.
- Våtmarker som dikats återställs genom vattenståndshöjning. I flera våtmarker är även röjning av lövetyl nödvändig.
- Betesdriften utvidgas. Stora skogsarealer, ångmarker och sankningar kan göras mycket intressanta genom återupptagen betning.
- Slätter skulle med fördel kunna bedrivas på vissa ångmarker. Kanske en uppgift för hembygds- och naturskyddsföreningar.

Exploateringshot

Många inom en storstadsregion gör att exploateringsstrycket på Järvafältet är

oerhört stort. Stockholms stad är åter på jakt efter byggbar mark för att möta en ny förväntad flyttvåg från glesbygderna. Regionplan -78, som skall spegla kommunernas förväntade utbyggnad under den kommande 8-årsperioden, är i sin värsta version (alt. A) en mycket nedslående läsning.

På det redan bebyggda södra Järvafältet tänker man bygga vid Västerjärva, Kynlinge och Håsta samt ytterligare exploatera Kista, Husby och Akalla.

På norra fältet föreslås Barkarby flygfält, Lilla Viby och Hansta bebyggas med bostäder och arbetsplatser.

Hansta, som enligt inventeringen är ett av Järvafältets absolut finaste områden, kommer att exploateras hårdast och förses med tunnelbanestation. Problemet för Stockholm tycks vara, att man måste köpa mark av Sollentuna, för att göra exploateringen av Hansta lönsam. Sollentuna har redan en gång varit på vippen att sälja Hansta, men hindrats främst av Sollentunapartiet. Nu anser emellertid majoriteten i Sollentuna kommunstyrelse (S, M, Pp och halva C), i sitt remissvar till Regionplan -78, att Hansta skall vara "utredningsområde". Ett synnerligen märkligt beslut, eftersom bl.a. inventeringen ger ett omfattande och entydigt beslutsunderlag för ett bevarande av Hansta som grönområde. I samma remissvar anser samma partier + VPK att Lilla Viby skall byggas ut, trots tidigare deklARATIONER som motsatsen från C och M.

Som om dessa planer inte vore tillräckliga för att fullkomligt krossa Järvafältets värde som natur- och rekrea-

tionsområde, har man i Länsrapport -77 föreslagit att norra stambanan!!! skall gå rakt genom hjärtat av området.

En klen men dock tröst i eländet är att det är valår i år. En stark folkopinion är det enda som kan få politikerna att ta reson. Föreningen RÄDDA JÄRVAFÄLTET har återbildats och bör kunna bidra till en sådan opinionsbildning, men den behöver allt stöd den kan få.

Om det för dagen allt överraskande exploateringshotet kan elimineras, återstår att vinna gehör för inventeringens skötselplan.

Även om kommunerna driver ett friluftsanpassat skogsbruk, ser man ändå ogärna att skogen får utveckla sig fritt. Sollentuna kommunfullmäktige har t.ex. nyligen gett fastighetsnämnden i uppdrag att "se över vilka åtgärder som kan vidtas för att öka virkesuttaget i kommunens skogsbestånd". Man räknar med ett skogsuttag för kr. 300 000:- 1979. Det bör innebära att man tänkt avverka delar av den gamla skogen.

Förparkningen är ytterligare ett problem i tätortsnära områden. Man går in och röjer och gallrar i värdefulla biotoper - så har t.ex. skett i delar av Hägerstalunds ekdungar - och ger dem ett öppet, parkliknande utseende. Sådant sker ofta för att hålla AMS-folk med arbete. Det vore därför lämpligt att naturvårdsgrupper utarbetade "önskelistor" till kommunerna med ur naturskyddssynpunkt lämpliga AMS-arbeten.

Järvafältet har fortfarande mycket stora naturvärden. Närheten till ster-

staden gör området omistligt som friskluftalunga och vistelsemark.

Det är ett mycket blygsamt krav att hela den obebbyggda norra delen säkras som grönområde genom reservat, men det är i längden endast en stark folkopinion som kan rädda Järvafältet.

Slutligen:

STÖD FÖRENINGEN RÄDDA JÄRVAFÄLTET!

Årsavgift 20 kronor. Pg 432 37 97-5

Fåglar kring Färnebofjärden 1977-78

Vårfloden 1977 vid Sissuddarna.

Efter kraftansträngningarna i samband med den stora Dalälvsinventeringen 1975-1976 är det naturligt att det blev betydligt lugnare med fågelskådandet under 1977-78. Detta avspeglas tydligt i det avsevärt mindre antalet mer intressanta observationer kring Färnebofjärden.

Vårfloden 1977 gick till historien som den största sedan 1916. Kulmen nåddes

den 20 maj, då vattenytan låg 1,65 m (!) över medelvattenståndet. Hela älvlandskapet var förändrat. Man kunde t.ex. paddla tvärs över Stortegarna och Östas mossen samt t.o.m. in i Måltidsjön i Tinäsområdet! Vattnet forsade på bred front över hela Storön vid Gysinge, som då endast kunde nås via järnvägsbanken. Flera vägar kring Färnebofjärden var avstängda för trafik.

Det höga vattenståndet fick avsevärda negativa konsekvenser för sjöfågeln, speciellt vittfågeln häckningar. De flesta häckningskären hannade helt under vatten i flera veckor i maj. Även för uppletande av vitryggbon medförde vattenförhållandena svårigheter.

1978 uteblev vårfloden helt, ett inte alldeles ovanligt förhållande sedan Siljan reglerades och Trängslet-dammen byggdes.

1977 blev ett gott gnagarår med påföljande god häckningsförekomst av slag- och närslugglor. Sparvugglan lyfte däremot av någon märklig anledning nästan helt med sin frånvaro under våren.

1978 började som ett toppår vad gnagarna beträffar. Populationerna kraschade dock under våren och det blev kient med ugglornas häckningsfrågång.

Nya arter för Tinäsområdet blev smålom, brun kärrhök, räka och bändelkorsnäbb (Santliga under 1977) och för Färnebofjärden smålom (1977), turturduva (1977) och bergand (1978). Därmed har totalt 175 resp. 204 arter observerats i dessa områden.

Artlista

Smålom - Under 1977 noterades smålom vid tre tillfällen - 7/5 ett ex. Östasjön, Tinäsområdet (K-EF), 21/5 ett ex. Edsviken (GA) samt 25/5 ett ex. Torrön (K-EF, SH). Förmodligen rörde det sig om de fåglar som enligt uppgift skulle ha häckat i Grönsinkatrakten. Ny art för såväl Tinäsområdet som Färnebofjärden.

Storlom - Ett par med en unge syntes i Andersboviken i början av juli -77 (LG). Hur häckningen kunnat lyckas när vårens

vattenstånd fluktuerat närmare 2 m är en gåta. Även under normala år tycks ju storlomarna i fjärden misslyckas med häckningarna.

Svarthakedopping - Ett ex låg ovanför Sjöforsen 27/5 -78 (RD, SH).

Häger - Fyra bon hittades i juli 1978 på en lokal vid Övre Hedesundafjärdarna (LG). Vid Nordayrasjön sågs hägrar 2/5 -77 ett ex. (SH), 22/7 -78 tre ex. (SH) samt 12/8 -78 tre ex (SH).

Knölsvan - 8 ex låg i Storön, Tinäsområdet 23/5 -78 samt över 30 ex i Istasjön 24/5 -78 (RC, SH).

Mindre sångsvan - Två ex låg i en vik vid Koverstamyren 16/4 -78 (GA). Arten förekommer troligen årligen i Färnebofjärdens rastande sångsvanflockar.

Sångsvan - Två ex flög förbi Vinön 26/5 -78 (RC, SH) och ett ex låg i Österviken, Bysjön 17/6 -78 (SH). En ovanlig ansamling för att vara på hösten - 55 ex - syntes vid Jordbärsmuren 11/11 -78 (SH).

Grågås - Fyra ex vid Ingvara, Gysinge 17/4 -77 (RD), tre ex över Stortegarna, Tinäsområdet 1/4 -78 (SH, BWA m.fl.), två ex vid Vedön 23/4 -78 (SH) samt fem ex vid Istamyran 6/10 -78 (GA).

Kanadagås - En flock om över 70 ex över området i vattnen v. Vedön -77 (SH).

Blåsand - Ett par ♂ ♀ observerades vid Sissudd 24/5 -78 (RC, SH) och en hona med kull vid Hyndnyran, 1 km SV Sissudd 10/7 -78 (LG). Detta är det första kända häckfyndet från Färnebofjärden. Ca 15 ex låg i Nordayrasjön 18/6 -78 (SH).

Stjärtand - Två ex i Nordmyrasjön 2/5 -77 (SH).

Årta - Två par på de översvämmede markerna mellan Lällån och Ekedals gård 29/5 -77 (GA) och ett par i Villingen 23/5 -78 (RC, SH).

Skedand - Tre ex i Nordmyrasjön 2/5 -77 (SH), en ♂ i Fångsjön 11/6 -77 (SH) samt 2-3 ♂♂ i Nordmyrasjön 18/6 -78 (SH).

Vigg - 30 ex i Nordmyrasjön 2/5 -77 (SH), ett 10-tal ex i Fångsjön 11/6 -77 (SH), 6 ex vid Vedön 23/4 -78 (SH) ett ex vid Vinön 20/5 -78 (RC, SH), ett ex vid Vedön 21/5 -78 (RC, SH), samt 12 ex i Istasjön 24/5 -78 (RC, SH).

Bergand - En ♂ låg i Anderboviken 10/7 -78 (LG). Ny art för Färnebofjärden.

Alfågel - En ♂ låg nära Vinön, Edsviken 21/5 -77 (GA).

Sjöorre - Fyra ex i Edsviken 17/4 -77 (HD) samt en ♀ i Storån, Tinäsområdet 8/5 -77 (K-EF, SH).

Salskrake - Ett par ♂♀ vid Ingvara, Gysinge 17/4 -77 (HD), 5 ex 3 ♂ 2 ♀ i Braxenviken, Hallaren 22/4 -78 (SH) samt 5 ex vid Örnstov, Hallaren 4/11 -78 (SH).

Havsörn - En subad. fågel nära Vedön 13/2 -77 (SH, AT). Örnens åt på en nött-skricka (!) som låg på isen. 1978 noterades havsörn 21/3 ett ex vid Tyttbo (SH). 8/4 ett ex (attackerat av stor falk, se nedan!) utanför Tärnsjö (JE, SH m.fl.), 11/11 två ex i Gysingedeltat (SH) samt 18/11 ett ex i Gysingedeltat (SH m.fl.).

Brun klirrbök - En honfärgad fågel vid Nordmyrasjön 13/8 och 28/8 -77 (SH m.fl.), två ex vid Tiån 3/9 -77 (SH) samt en ♀ över Stortegarna 29/4 -78 (RC). Ny art för Tinäsområdet.

Ornvråk - Ett ex - övervintrande ? - flög över Nordmyrasjön 18/2 -78 (RC, SH).

Kungsörn - Ett juv.ex, Tinäsområdet 6/3 -77 (Lidingö fältbiol.), ett juv.ex vedön 8/3 -77 (HW), ett juv.ex v. Tinäsområdet 31/3 -77 (GA), ett juv.ex v. Tinäsområdet 4/12 -77 (SH, AT) samt ett juv.ex. s. Gärdevakarna 25/12 -77 (K-EF, H.J.). Under 1978 gjordes inte ett enda fynd av arten!

Fiskskugga - Under 1978 konstaterades en plötslig och betydande nedgång av arten vid Färnebofjärden. Någon fullständig boinventering genomfördes inte, men många av de kända boplatserna stod tomma. Samma förhållande har rapporterats från andra delar av Mellansverige.

Tornfalk - Ett ex n. Fångsjön 26/3 -77 (SH) samt ett ex vid Ingvara, Gysinge 17/4 -77 (HD).

Stenfalk - En ♀ vid Bergaholmen, Tinäsområdet 17/9 -77 (BA, K-EF, SH) samt en ♀ vid Gärdevakarna 18/9 -77 (K-EF)

Jaktfalk - Den stora falk som den 8/4 -78 mobbade en havsörn strax utanför Tärnsjö var med till visshet gränsande sannolikhet en jaktfalk (SH m.fl.).

Pilgrimsfalk - Ett ex vid Åby, s. Tärnsjö 19/5 -78 (LG).

Vattenrall - En spolande fågel hördes vid Tiån, Tinäsområdet 30/4 -77 (SH, W.J.).

Kornknarr - En spolande fågel hördes vid Istasjön 17/6 -78 (RC, SH).

Strandskata - Två ex gick vid en översvämmande äng i Gysinge 11/6 -77 (SH) och ett ex flög över Storån, Gysinge 27/5 -78 (GA, RC, SH).

Brushane - En ♂ vid Nordmyrasjön 18/6 -78 (SH).

Dvärgbeckasin - Överligt många spolade i Tinäsområdet i maj 1978. Den 14/5 och 21/5 hördes minst 4-5 ex långa Tiåns dalgång och den 21/5 2-3 ex vid Storån (RC, SH).

Silltrut - Ett par föreföll häcka vid Hadeviken, Hedesundafjärden i juli -78 (LG).

Havstrut - Under en paddling 20-27/5 -78 (RC, SH) hittades havstrut på följande platser: Vinön 1-2 par, Sissudd 1 ex, Öbymoossen 1-2 par.

Turturduva - Ett ex satt på vägen vid Ekedals gård 11/6 -77 (SH). Ny art för Färnebofjärden.

Turkduva - 1-2 ex höll till på Heden, Tärnsjö under sommaren och 3-4 ex inne i Tärnsjö under vintern -77 (HW).

Sparruggla - Dåligt år för arten 1977, gott år 1978.

Slaguggla - 1977 var ett gott år för arten. I Tinäsoområdet gjordes inte mindre än 6 bofynd - en rekordcifra. Mycket tydde på att ytterligare 2-3 par fanns inom området. Av häckningarna misslyckades en, för övrigt den första häckningen i holk i Tinäsoområdet (SH). Utanför Tinäsoområdet konstaterades arten på ytterligare minst 6 lokaler kring Färnebofjärden (3 bofynd) (SH). 1978 började bra. På eftermiddagen den 1/4 hördes exempelvis 6 ♂♂ mellan Ingbo och Kölfers och under inventeringen påföljande kväll 8-10 ♂♂ enbart i Tinäsoområdet. Sedan gnagarna kraschat under vårvintern gick det dock dåligt med häckningarna. I Tinäsoområdet konstaterades två lyckade häckningar och i övriga Färnebofjärdsområdet en (SH m.fl.).

Hornuggla - Även hornugglan föreföll ha ett gott år vid Färnebofjärden 1977. Spelande fåglar hördes på båda de lokaler v. Tärnsjö, där arten häckade 1974 - vid Ljusbäck samt nära Klebo (SH). Ett par häckade vid Heden, Tärnsjö och fick ut fyra ungar (HJ). En fågel sågs vid Nora kyrka 3/4 (GA). 1978 ropade en ♂ vid Ingbo 27/5 (SH) samt upptäcktes en utflugnen unge vid Nordmyra 17/6 (RC, SH).

Färluggla - Såväl 1977 som 1978 ropade 7-8 fåglar i Tinäsoområdet (SH m.fl.). En häckning konstaterades vid Sissudd 19/5 -77 (K-EF, SH).

Tornsvala - Inte mindre än fyra par häckade under Ljusbäckstugans tegelpannor 1978 (SH m.fl.).

Nattskärva - En spelande fågel hördes vid Tinjön 29/5 -77 (HD).

Gråspett - Ett ex vid Ljusbäck 5/2 -77 (K-EF, SH), ett ex i Tinäsoområdet 6/3 -77 (Lidingö fältbiol.) samt ett ex på Vedön 8/3 -77 (HW).

Vitryggig hackspett - Trots kraftinsatser ifråga om inventering konstaterades betydligt färre vitryggare kring Färnebofjärden 1977 och 1978 än 1975 och 1976. 1977 hittades fyra häckningar (varav tre i Tinäsoområdet) samt par eller ensamma fåglar på ytterligare sex platser. Motevarande siffror för 1978 blev fem respektive fem. Detta skall jämföras med 1976 års siffror - 10 bofynd och fåglar på ytterligare 8 platser (SH m.fl.). Det förefaller alltså troligt att arten även inom detta kärnområde har en fluktuerande förekomst, delvis förmodligen betingad av vinterklimatet.

Strömstare - Två ex i Lillån 9/11 -78 (SH m.fl.).

Svart rödskjort - Ett honfärgat ex sågs på Storön, Gysinge 11/6 -77 (SH).

Gråhoppstare - Två ex vid Nordmyrasjön och ett vid Fångsjön 17/6 -78 (RC, SH).

Gulsångare - Under en paddling 20-27/5 -78 noterades gulsångare på följande platser: Vinö 2 ex, Mackurens 1 ex, Ön 2-3 ex, Storön 1 ex.

Mindre flugsnappare - Två ex hördes från Skalsudden, Tinäsoområdet 30/5 -77 (HD).

Hötkräka - En provianterande fågel sågs nära Svedskvarn 21/9 -77 (JH).

Råka - Ett ex flög längs Storån 27/5 -77 (K-EF). Ny art för Tinäsoområdet. Ett ex sågs vid Ingbo 8/4 -78 (JE, SH m.fl.).

Steglits - Tre ex vid Hadeviken 30/5 -77 (GA), 4 ex vid Sölja 5/3 -78 (SH) och ett ex vid Ljusbäck 5/3 -78 (LW, BA).

Händelkorsnäbb - Ett ex i Tinäsoområdet 6/3 -77 (Lidingö fältbiol.) samt ett ex vid Källbergestorp 23/3 -77 (HJ). Ny art för Tinäsoområdet.

Tallbit - Av den stora invasionen som kom österifrån 1977 sågs ingenting vid nedre Dalälven. Här gjordes bara "normalt" antal observationer - fem ex i Tinäsoområdet 6/4 (Södertörns fältbiol.), ett ex Hade 15/1 (GA), ett ex i Tinäsoområdet 16/1 (GA), ett ex Vedön 7/3 (HW) samt 11 ex i Tinäsoområdet 5/4 (BA, LW). Den 25/12 hördes tallbit i skogen nära Skogsvallen n. Källberg (K-EF, HJ). 1978 noterades arten bara två gånger: ett ex över Ljusbäck 11/11 (SH) samt ett ex över Ingvara 12/11 (SH).

Ortolanssparv - Ett ex sjöng vid Ista 21/5 -78 (RC, SH) samt 3-4 ex s. Vivastbo 22/7 -78 (SH).

Stenknäck - En flock om 8 ex noterades på Mattön i slutet av mars -77 (FF) och ett ex syntes vid Ljusbäck 30/4 -77 (SH, WJ).

Snösparv - En flock om ca 80 ex sprang på isen nedströms stora järnvägsbron vid Gysinge 26/3 -77 (SH).

BA	Rjörn Ahlbon
GA	Gustaf Aulén
RC	Ronny Carlsson
HD	Håkan Ialin
JE	Jan Edqvist
FF	Fredrik Forsberg
K-EF	Karl-Erik Fridén
LG	Lars Gustavsson
JH	Jan Höjer
SH	Stig Holmstedt
HJ	Henrik Johansson
WJ	Wolf Jennings
AT	Anders Turesson
HW	Henrik Wachtmeister
HWa	Henrik Waldenström
LW	Lernart Wahlén

Naturinventeringarna vid nedre Dalälven

Från och med början av 1970-talet började den ideella naturvärden att ställa allt fler och starkare krav på skydd av nedre Dalälvens naturvärden. För naturvårdsmyndigheterna blev det därför så småningom nödvändigt med en kartläggning av älvarområdets kvaliteter som var mer omfattande och detaljerad än den "översiktliga naturinventering av nedre Dalälven", som presenterats år 1970.

Huvudmän för de nya inventeringarna blev länsstyrelserna i C, U, W och X län samt Naturvårdsverket. Först och främst gjorde man en detaljerad vegetationskartering av älvens närområde. Vidare lät man inventera insekts-, fågel- och viltfauna samt geovetenskapliga naturvärden.

Vegetationskarteringen

För att utföra vegetationskarteringen heltidsanställdes särskild personal av länsstyrelsen i X län. Jan Lagerlöf hade uppdraget fr.o.m. oktober 1975 t.o.m. december 1976 och Tommy Löfgren fr.o.m. juli 1976 t.o.m. december 1977. (Både Jan och Tommy är JOE-medlemmar.)

Arbetet bedrevs främst genom flygbildstolkning, men följdes upp med täta fältrekognoser. Resultat redovisas på 52 kartblad i skala 1:10.000. För naturvårdens mer överhängande behov framställdes också (i maj 1977) en delrapport,

vilken bl.a. innehåller en s.k. "utdragskarta" i skala 1:50.000. På denna redovisas med färger och raster 12 olika vegetationstyper av särskilt naturvårdningsintresse, bl.a. "mogna" resp. "överåriga" barr-, bland- och lövskogar samt olika slags våtmarker.

Utdragskartan ger en mycket god bild av vilka större områden som förtjänar närmare uppmärksamhet från naturvårdens sida. Praktiskt taget hela närområdet kring Färnebofjärden och övre Hedesundafjärden är täckt av någon färgmarkering. På ett mycket påtagligt sätt ger således vegetationskartan stöd åt SVP:s nationalparksförslag för detta område. Det största sammanhängande färgade området återfinns föga oväntat i Tinäsområdet. Här framträder en c:a 1900 hektar stor färgglad mosaik av äldre skogar och våtmarker mellan Tinäset i norr och Kölforsbron i söder. Även här bekräftar alltså vegetationskartan vad som länge framhållits av de ideella naturvårdarna.

Några större överraskningar hittar man inte i materialet. Utanför Färnebofjärden och övre Hedesundafjärdarna framträder sammanhängande värdefulla områden i det s.k. Båtforsområdet, kring Bredforsen och i arkipelagen norr om Dalkarlsbohalvön. I övrigt är det mest fräga och spridda smärre objekt.

Från början var det tänkt att vegetationskarteringen skulle utföras först för att sedan ligga till grund för de olika faunainventeringarna. Så blev det nu inte. Av tidskäl måste i stället samtliga inventeringar genomföras parallellt.

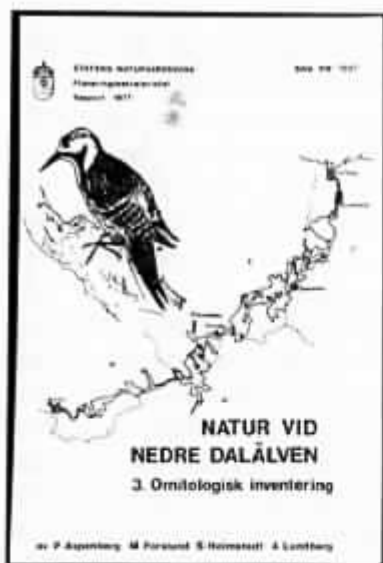
Den entomologiska inventeringen

Att nedre Dalälven med sitt läge vid lakes norrlandicus och sina talrika ur- och naturskogsbestånd hyser en synnerligen värdefull trädinsektsfauna visste man genom tidigare undersökningar, främst inom det s.k. Båtforsområdet, norr om Untra kraftverk. Uppdraget att göra en mer ytlicekande inventering av de trädlevande arterna gavs nu åt Rickard Baranowsky från Lunds universitet. Under 1969-74 hade han arbetat i Båtforsområdet och i och med de nya kompletterande inventeringarna blev detta område mycket väl dokumenterat. För resten av Dalälvsområdet blev inventeringen mer stickprovsartad.

Som tidigare nämnts var vegetationskarteringen inte färdig och Baranowsky fick därför skaffa tips om presumtiva värdefulla insektlokaler från annat håll. Främst fick han sådana från de ornitologiska inventeringarna. Goda vitryggsbiotoper visade sig naturligt nog oftast också vara goda miljöer för rara bark- och vedinsekter.

Alltför många entomologer är av typen skalbaggsasalare. Lyckligtvis tillhör Baranowsky en annan kategori. Hans inventeringsrapport vittnar om en utvecklad ekologisk grundsyn vad beträffar insekters förekomst och skydds krav. Han framhåller bl.a. att eftersom de flesta trädlevande insekterna är mycket specialiserade, så krävs det ganska omfattande arealer av ur- eller naturskog för att det skall finnas tillräcklig tillgång på träd av lämplig art och med rätt vedkonsistens för att arterna skall kunna överleva. Han påpekar också nödvändigheten av tillräckliga buffertzoner kring nuvarande urskogsområden.

I den entomologiska rapporten används en 5-gradig skala för att ange områdets skyddsvärden. Som väntat bekräftar inventeringarna Båtforsområdets särställning vad beträffar trädinsektsfaunan. Andra områden vid nedre Dalälven som hamnar i hög entomologisk skyddsklass är Bredforsensområdet, Vedån, Torrån samt Täljkniven i Tinäsområdet. Övriga delar av Tinäsområdet blev ofullständigt eller inte alls undersökta och Baranowsky reserverar sig också starkt för att han kan ha missat vissa intressanta områden här.

Fågelinventeringen

Den ornitologiska inventeringen skiljer sig från de övriga främst genom det stora antalet deltagande inventerare. Ungefär 50 ornitologer lade ned sammanlagt c:a 2.500 inventeringstimmar vid de särskilda fältinventeringar under 1975-76 som utgjorde huvuddelen av det ornitologiska underredningsarbetet. De allmänna fältinventeringarna kompletterades med en genomgång av befintlig litteratur samt vissa specialinventeringar. Samordning skedde med Skogshögskolans inventering av vitryggig hackspett. Vidare gjordes en flyginventering av rastande sångsvanar den 8 april 1976 samt en jättelik samordnad uggle- och hackspettinventering 27-28 mars samma år. 94 ornitologer, bl.a. ett flertal JOK-medlemmar, engagerades då under sammanlagt 356 timmar, men eftersom företaget missgynnades av ett miserabelt väder kom inte resultatet att på något sätt stå i proportion till insatsen.

I den ornitologiska inventeringsrapporten redogörs först för de geografiska och biotopmässiga förutsättningarna för nedre Dalälvens fågelfauna. Därefter sker såväl en oaradesvis som en artvis redovisning av inventeringsresultatet. Rapporten avslutas med en redogörelse för aktuella hotfaktorer och önskemål om fågelskydd.

De fågelbiotoper vid älven som bedöms mest intressanta från fågelskydds synpunkt är (utan rangordning)

- forsar och strömmande vatten
- större fjärdar med öar, holmar och skär
- grunda, näringsrika vattenområden
- långgrunda sand- och lerstränder
- mossar, kärr och älvängar
- äldre barr- och blandskogar
- äldre lövskogar
- småbruten kulturbygd.

I den områdesvisa redovisningen indelas älvoområdet i 73 delområden. Strävan har varit att dessa delområden så vitt möjligt skall utgöra ekologiskt sammanhängande enheter. Delområdenas värden från fågelskydds synpunkt anges med en sexgradig skala: 1 A-C, 2 A-B och 3.

Klass 1-objekten bedöms vara av riktintresse, medan de som placerats i klass 2 är av övrigt fågelskyddsintresse.

Ett område hänförs till klass 1 A, 5 till 1 B, 17 till 1 C, 28 till 2 A, 25 till 2 B och 20 till 3.

I rapporten slås fast att Tinäsområdet står i särklass - klass 1 A - ifråga om fågelskyddsvärde. I klass 1 B har placerats Torrön, Oysinge naturreservat, området strax nedströms Oysinge, området kring Bredforsen samt Båtforsområdet.

Inventeringarna bedrevs något olika i de olika områdena vid älven. Kvantitativa uppgifter finns därför bara för vissa arter och områden. Bland uppgifterna i den artvisa redovisningen kan följande framhåvas:

- Vid älven häckar av vattenfågel uppskattningsvis bl.a. 50 par storlommar, 80-90 par skäggdoppingar, 100-150 par krickor, c:a 200 par knipor, 40-45 par småskrakar, 75-100 par storskrakar, 30-35 par kansdagäss, 25-35 par knölavvar, c:a 10 par havstrutar, 150-170 par gråtrutar, 350-400 par fiskmåsar, c:a 1000 par skrattmåsar och 170-190 par fiaktärnor. Av klarvattenarterna finns de största populationerna i Hedesundafjärdarna. "Fågelsjöarterna" är däremot talrikast i Storfjärden. Ett visst marint inslag finns. Småskraka och havstrut är nämnda ovan och en koloni silvertärnor häckar förmodligen i Hedesundafjärdarna. Silltrut finns i enstaka par och även skruntärna, roska och st. strandpipare har noterats under häckningstid.
- Fiskgjusen förekommer med 60-65 par. Av dessa finns c:a 25 par kring Färnebofjärden, som således hyser en av Europas tätaste populationer av denna art. Tinäsområdet håller 8-10 par.
- Den vitryggiga hackspettens population ligger mellan 20 och 30 par. Av dessa finns c:a hälften kring Färnebofjärden och en fjärdedel i Tinäsområdet.

- Slagugglestammen inoan det inventerade området uppskattas till 25-30 par, varav 15-20 par finns vid Färnebofjärden och 7-9 par i Tinäsområdet. Generellt är Färnebofjärdsområdet i allmänhet och Tinäsområdet i synnerhet ojämförligt rikast på "vildmarksarter" som ugglor, dagrovfåglar, hackspettar, skogshäns, trana, korp m.m.

I den ornitologiska rapporten - liksom i den entomologiska - utpekas vattenregleringar och moderat skogsbruk som de ojämförligt största hoten mot de redovisade värdena.

JOK:s cirkeldeltagare på besök i inventeringsområdet.

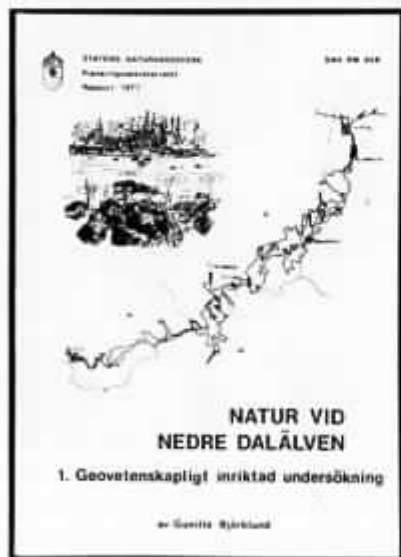
Viltinventeringen

Viltinventeringen utfördes av ett forskarlag från Lunds universitet med Rune Gerell i spetsen. Den baserades i huvudsak på möspårning, men i jämförande syfte utfördes även en spillningsräkning.

Med utgångspunkt från inventeringen avgränsas fem viltrika områden:

A. Vivastbo-Tinäsområdet B. Bengtsbo-Kerstinbo-Söljåområdet C. Staksbohalvön (i Dalarna) samt D. Ölymossen (närmot Tinäsområdet, på Gästrikeshalvön av älven).

Även vad gäller rikedom på vilt (= jaktbarn djur) intar således Tinäsområdet en tät position vid älven. I rapporten sägs att "området framstår som ett av de värdefullaste områdena för den högre faunan inom undersökningsområdet. Viktigaste skälet härtill är den stora artrepresentationen. Förutom lokalt täta stammar av älg, rådjur, skogshare och ekorre har särd, lo och tjäder noterats inom området".

Den geovetenskapliga inventeringen

Den geovetenskapliga undersökningen av älvoområdet utfördes av Gunilla Björklund från Uppsala universitet. Den bygger på såväl flygbildstolkning som litteraturstudier och fältundersökningar.

De geovetenskapliga värdena indelas i redovisningen i fyra klasser, I-IV, där klass I innebär riksintresse och klass IV föga intresse. Till klass I har hänfört Döda fallet vid Avesta, Kungsgårdsholmarna (också i Dalarna), Jordbärsmaren, deltat nedströms Gysinge, Uppsalaåsen vid Karmafjärden samt Billudden utanför Älvmyningen. Fragiskt nog kommer såväl Jordbärsmaren som Gysingedeltat att skadas i samband med de förestående regleringarna av Hedemundafjärdarna.

Vad händer i fortsättningen?

Resultaten från de olika inventeringarna innehåller knappast några större överraskningar - de högst klassade områdena är i huvudsak de som redovisades redan i 1970 års inventering. Bland något större värdefulla områden tillkommer emellertid nu Torrön, Dalkarlsboarkipelagen och Bredforsen-Kågbogrenen.

Inventeringens största värde ligger i att

- Hela älven har dokumenterats på ett likartat sätt. Därmed borde det förhoppningsvis bli slut på argumentering i stil med att "Tinäsområdets klassning beror på att så många ornitologer har sprungit där".
- Den utförliga dokumentationen innebär att man har tillräcklig grund för att utan vidare göra minst ett 10-tal större områden till naturreservat.
- Färnebofjärdsområdet framträder som ett stort sammanhängande vildmarksområde, sammansatt av en mängd delobjekt med utomordentliga bevarandevärden. Inventeringarna borde kunna utgöra

Forsar vid Sevedskvarn Gysinge.

grundval för en storsatsning i detta område i anslutning med SNP:s nationalparksidé.

- En lång rad värdefulla smärre objekt har hittats längs älven. De har ofta ett ringa ekonomiskt värde, och borde lätt kunna bevaras i stället för att förödas genom oförstånd eller slentrian.

Inventeringens sista slutrapporter redovisades i slutet av 1977. En sammanfattande utvärdering och en därav följande naturvårdsplan har sedan länge utlovats av Naturvårdsverket. Som vanligt när det gäller statliga myndigheter har

dock trögheten varit stor. Bl.a. av detta skäl har den ideella naturvården, representerad av SNP, SOF och "Föreningen Natur och Samhälle i Norden" utarbetat en egen naturvårdsplan, kallad "Förslag till skydd av nedre Dalälvens naturvärden" (se Sveriges Natur nr. 6 1978). Med denna plan som grund är det meningen att SNP-kretsar, länsförbund samt några nyligen bildade arbetsgrupper - Tinäs-, Gysinge- och Båtforsgrupperna - skall fortsätta att bearbeta myndigheterna för älvoområdets skydd.

Stig Holmstedt

Ammarnäsfjällen

26.6 - 7.7 1978

Förberedda som förr till jul, med mat och önskelista rullade två bilar iväg norröver den 26/6. En dagbok ger minnesbilder från färden. Gråspett i Gävletrakten, gråhake och dvärgmåls i Luleåtrakten.

En fantastisk lappugglekväll i Bodentrakten fick avsluta första dagen. Och efter en lika fin morgon med ugglorna, drog vi till Ammarnä. Kvällen i Ammarnä användes till en vandring till dubbelbeckasinens spelplats. Vandringen bjöd på två kullar med hökugglor, videsparv, lappspurv m.m., och väl framme belönades vi av kanske 15 st spelande dubbelbeckasin-hannar. Ett stämningfullt mörknande som en förbijagande jorduggla förhöjde värdet av.

Den 28 juni sågs råka och fiskgjuse strax innan planet lättade mot Vuordnajaure och den egentliga fjällturens början. Från Vuordnajaure gick turen till Luspasjaure, Sarveskåtan, Randalen, Aldajaure, Leisstugan, Glibbovardo, Båssjosjaure, Tjälmojaure, Råker och tillbaka till Ammarnä. Den färden gav nästan ett komplett galleri av allt som man skall se på en fjälltur. Dagboken berättar om fjällräv, ganska mycket fjälllabb och fjällvråk, fjälluggla, fjällpipare, fjällripa, nosnäppa, kärrsnäppa, sidranäppa, kungsörn, jaktfalk, simonäppa (bl.a. 35 st i en göl), berglärka, rödbena, grönbens, enkelbeckasin och mycket mycket mer.

Turen som hade givit ett smakprov på nästan allt som kan finnas på en sökdares önskelista inför fjällen saknade egentligen bara fjällgås och fyrfota rovdjur. Men man kan inte få allt uppe i fjällen.

ÖRJAN (var med och skrev)

Nya friska krafter med JOK i framtiden.
Lägg in rejält med Ljunglöfs Ettan
(obs ej betald annonsplats)